

depending on the socio-economic, socio-political development of the country, the state educational policy progressive transformation.

Key words: *aging, old age, third age, educational gerontology, herogogy, institute of third age people education.*

УДК 372.7

АНИЩЕНКО О.В.,

доктор педагогічних наук, професор,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ АНДРАГОГІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Освіта дорослих відіграє важливу роль в удосконаленні компетентнісного потенціалу громадян, їх особистісному й професійному зростанні. Доцільність підготовки в Україні андрагогів – фахівців, що здійснюють освітню діяльність у закладах формальної і неформальної освіти дорослих, зумовлено багатьма чинниками, серед яких чільне місце посідають розширення спектру освітніх послуг для різних категорій молоді й дорослих, процеси інтеграції, інтернаціоналізації, інформатизації освіти, поширення ідей освіти впродовж життя та активного довголіття, а також соціально-економічні, соціокультурні зрушення, що відбуваються у суспільстві. Серед основних функцій андрагога провідну роль відіграють освітня, дидактична, консультаційна, культурно-просвітницька, організаційно-управлінська, терапевтична тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними науковцями досліджуються теоретичні, концептуальні, методичні засади підготовки педагогічного персоналу для сфери освіти дорослих в Україні (С. Архипова, С. Бабушко, Н. Дем'яненко, С. Ізбаш, Л. Лук'янова, О. Самодумська, Л. Тимчук та ін.); зарубіжний досвід підготовки андрагогів (Н. Бідюк, О. Огієнко, І. Сагун, О. Самойленко, Н. Терьохіна, О. Чугай та ін.); розробляються й упроваджуються програми навчальних дисциплін з освіти дорослих у ЗВО, ЗППО (В. Вихрущ, М. Гуляєва, О. Дубасенюк, І. Петрюк, М. Скрипник, Т. Сорочан та ін.). Особливості підготовки педагогічного персоналу для навчання дорослих викладено у науковому доробку дослідників з країн пострадянського простору (Г. Веремейчик С. Вершловський, Л. Йогі (L. Jogi), С. Змейов, Н. Кошель, О. Кукуєв, А. Якобсоне (A. Jakobson) та ін.), науковців ближнього і далекого зарубіжжя (Т. Александр (T. Aleksander), С. Брукфілд (S. Brookfield), Т. Клоуберт (T. Kloubert), М. Ноулз (M. Knowles), К. Попович (K. Popovich), М. Хейден (M. Hayden), К. Хоул (C. Houle) та ін.) [1]. Значними є напрацювання науковців щодо особливостей розвитку андрагогічної компетентності майбутніх педагогів, а також педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти різних типів.

Мета статті – здійснити аналіз стану й перспектив підготовки андрагогів в Україні в умовах формальної і неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зарубіжна освітня практика візуалізує широкий спектр можливостей і перспективні напрями розвитку системи підготовки андрагогів до навчання дорослих. Водночас професійна підготовка андрагогів в Україні не набула значного поширення та ознак системності, й наразі йдеться лише про окремі приклади освітньої діяльності у цій сфері. Аналіз наукових, навчально-методичних і довідкових джерел, електронних і друкованих ЗМІ, інформаційного наповнення сайтів закладів формальної і неформальної освіти, наукових установ, громадських та інших організацій свідчить про те, що на розвиток компетентнісного потенціалу (і, зокрема, андрагогічної компетентності) педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих спрямовано зусилля:

- закладів вищої освіти (розроблено та впроваджуються ОПП з освіти дорослих (спеціалізація «Освіта дорослих» (спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки» магістерського рівня вищої освіти), окремі андрагогічно орієнтовані дисципліни для майбутніх педагогів; тренінги і навчальні програми у рамках корпоративного навчання викладачів; курси підвищення кваліфікації, центри неформальної освіти на базі ЗВО тощо);

- закладів післядипломної освіти (викладаються окремі навчальні курси/дисципліни, спецкурси андрагогічного спрямування (для слухачів курсів підвищення кваліфікації);

- наукових установ НАПН України (упроваджуються освітньо-наукові програми з педагогічної освіти і освіти дорослих для здобувачів ступеня доктора філософії, андрагогічно орієнтоване стажування науково-педагогічних, педагогічних працівників закладів освіти і наукових установ, проводяться тренінги і майстер-класи тощо);

- закладів неформальної освіти, громадських та інших організацій (упроваджуються тренінгові програми з особистісно-професійного розвитку працівників закладів формальної і неформальної

освіти).

Наведемо конкретні приклади.

Передусім зазначимо, що вперше в Україні додаткові інноваційні спеціалізації «Андрого», «Тьютор» запроваджено у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (затверджено МОН України у 2015 р.), за якими університет і донині здійснює підготовку викладачів (андрагогів, тьюторів). Ініціатором розроблення та запровадження магістерської (освітньо-професійної) програми (ОПП) спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки: «Андрогогіка. Освіта дорослих», «Педагогіка вищої школи. Андрогогіка. Тьюторство» є професор Н. Дем'яненко, завідувач кафедри педагогіки та психології вищої школи [3; 4]. У 2019-2020 н. р. відкрито магістерську ОПП 011 Освітні, педагогічні науки «Андрогогіка. Освіта дорослих» із кваліфікаціями міжнародного рівня: «Андрого», «Герогог», «Коуч-медіатор в освіті дорослих» [4].

З 2017 р. викладачами кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича під керівництвом завідувача PhD І. Петрюк ініційовано запровадження спеціалізації «Освіта дорослих» на базі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Підґрунтям цієї ініціативи стали напрацювання методологічного, наукового, методичного спрямування у рамках спільного українсько-німецького проєкту «На шляху до запровадження наукової галузі «Освіта дорослих і післядипломна освіта в Україні» (наказ МОН України № 425 від 20 березня 2017 р.) [1; 2]. Зазначена програма, спрямована на забезпечення професійної підготовки андрагогів, «розроблена з урахуванням сучасних уявлень у сфері філософії освіти, андрагогіки, теоретико-методологічних підходів і актуальних напрямів організації освіти дорослих, положень нових нормативних і правових актів в сфері безперервної освіти й врахування специфіки проектування освіти дорослих» [2].

Вважаємо за доцільне наголосити, що у професійній підготовці андрагогів беруться до уваги індивідуальні особливості та враховуються культурно-освітні потреби майбутніх андрагогів, реалізується можливість застосування набутих компетенцій «тут і зараз», опанування нових професійних ролей і виконання невластивих раніше професійних функцій. У подальшій професійній діяльності набуті андрагогом компетенції можуть сприяти кар'єрному зростанню (горизонтальний, вертикальний типи) тощо. За М. Гуляєвою [2], «зміст підготовки майбутніх андрагогів передбачає формування у них спектру практичних умінь і навичок, важливих для будь-якої професії в системі «людина–людина», зокрема: критичної рефлексії своєї діяльності; толерантності й асертивності в міжособистій взаємодії; стресостійкості; красномовства і переконуючого впливу; бути відкритим щодо інших людей; бути стійким до непередбачуваних явищ освітньої практики, які можуть виникнути у взаємовідносинах з аудиторією». Загальний обсяг зазначеної програми ЧНУ імені Юрія Федьковича – 90 кредитів, термін навчання – 1,5 роки. У рамках спеціалізації (цикл дисциплін професійної підготовки) передбачено вивчення таких дисциплін: нормативні засади освіти дорослих, теорія та історія освіти дорослих, неформальна освіта дорослих, психологія дорослих, геронтологія і освіта, сучасні адаптивні системи і технології навчання дорослих, методика психолого-педагогічної роботи з безробітними.

Слід додати, що у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» магістри здобувають кваліфікацію «Викладач закладу вищої освіти, андрагог, викладач закладу вищої освіти, тьютор» (спеціальність 011 Освітні педагогічні науки (Педагогіка вищої школи)) [6]. У рамках спеціалізації, зокрема, викладаються такі дисципліни: історія розвитку теорії та практики освіти дорослих та андрагогіки, професійний імідж педагога-андрагога, основи медіаосвіти дорослих тощо.

Магістерські програми підготовки андрагогів запроваджуються на основі інтеграції можливостей формальної, неформальної та інформальної освіти, й спрямовані на розв'язання актуальних проблем адаптації дорослого населення до швидкоплинних умов життя на тлі стрімких демографічних, соціально-економічних, інформаційно-комунікаційних та інших трансформацій.

Зазначимо, що у багатьох закладах вищої освіти в Україні впроваджено освітньо-професійну програму «Менеджмент соціокультурної діяльності» за спеціальністю 028 Менеджмент соціокультурної діяльності першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. На нашу думку, така програма може сприяти розвитку окремих складових андрагогічної компетентності дорослих, і, зокрема, педагогів.

У контексті досліджуваної проблеми важливого значення набуває те, що у ЗВО за ініціативи педагогів-ентузіастів викладаються окремі навчальні дисципліни (переважно, за вибором студента із варіативної частини ОП) з освіти дорослих для бакалаврів, магістрів, а саме:

- «Андрогогіка», «Основи андрагогіки» (Міжрегіональна академія управління персоналом (3 кредити), Національний університет «Львівська політехніка», Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;
- «Андрогогіка і концепція Long Life Learning» (ННІ неперервної освіти Національного авіаційного університету (3 кредити));
- «Корекційна андрагогіка» (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР (1,5 кредити), Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковорди);

- «Спеціальна андрагогіка та методи професійного реабілітування» (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова);

- спецкурси з андрагогіки (авторський спецкурс (Житомирський державний університет ім. І. Франка), «Навчання дорослих в умовах неформальної освіти» (Класичний приватний університет) тощо).

Слід підкреслити, що вивчення навчальних дисциплін з освіти дорослих є складовою циклу професійної підготовки, циклу вибіркових дисциплін для здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у рамках освітньо-наукових програм (ОНП) закладів вищої освіти і наукових установ. До прикладу, в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України впроваджено відповідну ОНП у галузі 01 «Освіта / Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» з проблеми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі» («Pedagogical and Adult Education in Ukraine and Worldwide») (гарант програми – доктор педагогічних наук М. Вовк) [5]. Програма спрямована на розвиток у майбутніх докторів філософії дослідницької, комунікативної, андрагогічної та інших компетентностей, необхідних для професійної комунікації, науково-професійної і викладацької діяльності, кар'єрного зростання у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих.

В Університеті імені Альфреда Нобеля розроблено й впроваджено програму навчальної дисципліни «Основи андрагогіки» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» тощо.

Розроблення освітньо-професійних програм підвищення кваліфікації різних категорій педагогічних, науково-педагогічних працівників, менеджерів закладів освіти різних типів здійснюється зокрема на засадах компетентнісного підходу із урахуванням здобутків у теорії і практиці освіти дорослих, досвіду впровадження відкритої освіти тощо. В окремих закладах післядипломної освіти передбачено курси, навчальні модулі з освіти дорослих для варіативних, різнорівневих, диверсифікованих за профілем і терміном навчання програм підвищення кваліфікації («Практична андрагогіка», «Європейський досвід розвитку системи освіти дорослих» (ДВНЗ «УМО НАПН України») тощо).

Громадські організації також здійснюють діяльність, спрямовану на розвиток компетентнісного потенціалу педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих. Так, за ініціативи та підтримки Представництва Інституту з Міжнародного Співробітництва Німецької Асоціації Народних Університетів (Deutscher Volkshochschulverband e. V, DVV) в Україні здійснюється ознайомлення фахівців у сфері формальної і неформальної освіти дорослих з програмою Curriculum globALE [7] – міжкультурною базовою («глобальною») програмою з підготовки фахівців для освіти дорослих, розробленою на основі компетентнісного підходу відповідно до вимог Європейської рамки кваліфікацій (рівень 5). Програма спрямована на підвищення професіоналізму андрагогів шляхом надання загальних «вихідних рамок», підтримки провайдерів освітніх послуг для дорослих щодо розробки і впровадження програм з підготовки тренерів тощо. Перспективи впровадження Curriculum globALE вивчалися учасниками Літньої академії країн Східного Партнерства (червень 2015 р., Львівщина). Концептуальні ідеї Curriculum globALE було взято до уваги під час розроблення тренінгової програми «Вступ до освіти дорослих» для тренерів і викладачів, які працюють з дорослими, у рамках проекту «Професіоналізація освіти дорослих включно з питаннями громадянської освіти» (2016 – 2017 рр.). Ці заходи / проекти зреалізовано за ініціативи та підтримки Представництва DVV International в Україні.

У 2020 р. DVV International в Україні ініційовано тренінги з навчання керівників і педагогічного персоналу центрів освіти дорослих (ЦОД) з різних регіонів України: «Навчання дорослих із використанням онлайн-інструментів» (у рамках політики організації щодо реагування на кризу, спричинену поширенням коронавірусу (COVID-19), «Ефективне залучення та утримання цільової аудиторії центрів навчання і освіти дорослих» (спрямований на посилення спроможності менеджерів ЦОД та організацій – провайдерів неформальної освіти (партнерів DVV International) залучати та вибудовувати лояльність цільової аудиторії ЦОД). Для представників громадських організацій, що працюють у сфері громадянської освіти дорослих, ЗВО, представників сфери перепідготовки/підвищення кваліфікації фахівців різних галузей, зацікавлених осіб із неурядового сектору організовано тренінги з адвокаційних кампаній у сфері освіти дорослих (складова комплексу заходів, спрямованих на ухвалення місцевими органами влади документів, що сприяють розвитку освіти дорослих у конкретній громаді (регіоні). Навчальні програми для андрагогів, що впроваджуються в умовах неформальної освіти, постійно вдосконалюються з урахуванням індивідуальних потреб цільових категорій дорослих, вимог ринку освітніх послуг тощо.

Насамкінець зазначимо, що незважаючи на відсутність відповідного професійного стандарту, несформованість цілісної системи підготовки педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в Україні,

спостерігаються певні зрушення щодо нормативно-правового, концептуального забезпечення підготовки і професійної самореалізації андрагогів. Так, професію «Андрогог» введено до національного «Класифікатора професій» відповідно до затверджених Змін № 8 до національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій» (Наказ Мінекономрозвитку від 15.02.2019 № 259); розроблено проєкт кваліфікаційної характеристики професії (посади) «Андрогог» для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти [1]; до проєкту Закону України «Про освіту дорослих» (2020 р.) внесено статтю 24 «Педагогічні, науково-педагогічні працівники в системі освіти дорослих», згідно з якою андрогоги, які працюють в системі освіти дорослих, прирівнюються до педагогічних або науково-педагогічних працівників; у «Концепції розвитку освіти дорослих в Україні (2019 р.) виокремлено розділ «Створення й розвиток системи професійної підготовки педагогічного персоналу для освіти і навчання дорослих». На нашу думку, врахування на державному рівні відповідних статей законопроєкту, концепції могло б сприяти здійсненню в Україні комплексної державної політики у сфері освіти дорослих, підготовки андрогогів для закладів формальної і неформальної освіти дорослих.

Висновки. Отже, в умовах стрімкого зростання попиту і пропозицій на національному ринку освітніх послуг у сфері освіти дорослих серед нагальних завдань педагогічної науки і практики постали такі: розроблення професійного стандарту за професією «Андрогог», програм підготовки і підвищення кваліфікації педагогічного персоналу закладів формальної і неформальної освіти дорослих, який покликаний здійснювати професійну діяльність в умовах структурних перетворень суспільства та економіки, у ситуації нестабільності й невизначеності. Доцільно здійснювати подальше вдосконалення змісту педагогічної освіти, виходячи з цільового спрямування (підготовка до роботи з різними категоріями дорослих), посадових обов'язків фахівців-андрагогів, попередньо здобутої ними освіти (для закладів післядипломної освіти), досвіду діяльності, індивідуальних інтересів і потреб громадян; узгодження обсягів і змісту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації андрогогів відповідно до їх культурно-освітніх потреб, а також поточних і перспективних потреб педагогічної освіти на державному рівні. Серед актуалітетів розвитку освіти дорослих в Україні – розроблення та широке впровадження сучасних андрогогічно орієнтованих технологій, що передбачають диференціацію, індивідуалізацію навчання в умовах очно-заочної, дистанційної, змішаної та екстернатної форм навчання андрогогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко О.В. Професійна підготовка андрогогів: обґрунтування доцільності в контексті професіоналізації освіти дорослих в Україні / О.В. Аніщенко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: педагогіка. – 2017. – №2 (19). – С. 155-163.
2. Гуляєва М. Зміст підготовки фахівців освіти дорослих в Україні (з урахуванням німецького досвіду) / М. Гуляєва // Професійна і неперервна освіта: польсько-український науковий щорічник. – 2019. – №4. – С. 245-260.
3. Кафедра педагогіки та психології вищої школи. Магістратура (Педагогіка вищої школи, Тьюторство) / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. URL: <https://fmon.npu.edu.ua/applicant/mahistratura/kafedra-pedahohiky-ta-psykholohii-vyshchoi-shkoly-mahistratura>
4. Наталія Миколаївна Дем'яненко: біобібліографічний покажчик / МОН України; НПУ імені М. П. Драгоманова, Факультет менеджменту освіти та науки, Наукова бібліотека; упоряд. Н.І. Тарасова; наук. ред. Л.В. Савенкова. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – 174 с.
5. Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. URL: <http://ipood.com.ua/e-library/pozaplanovaprodukciya/pedagogichna-osvita-i-osvita-doroslih-v-ukrani-i-zarubijji/>
6. Перелік спеціальностей / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». URL: <http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/econspec>
7. Curriculum globALE. Global curriculum for Adult Learning & Education / Authors (2nd Edition): M. Avramovska, T. Czerwinski, S. Lattke [Published by: Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association (DVV International); German Institute for Adult Education Leibniz Centre for Lifelong Learning (DIE). – DVV International, DIE; Warlich Mediengruppe, 2015. – 43 p.

Аніщенко Олена Валеріївна. До питання про стан і перспективи підготовки андрогогів в Україні

Автором обґрунтовано доцільність здійснення професійної підготовки андрогогів в Україні. Проаналізовано вітчизняний досвід підготовки педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих. Наведено приклади успішних практик щодо розвитку андрогогічної компетентності педагогів в

умовах формальної і неформальної освіти. Зазначено, що програми з розвитку компетентнісного потенціалу педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих упроваджуються закладами вищої і післядипломної освіти, науковими установами НАПН України, закладами неформальної освіти дорослих, громадськими та іншими організаціями.

Ключові слова: андрагог; педагогічний персонал у сфері освіти дорослих; освіта дорослих; формальна освіта; неформальна освіта; освітньо-професійна програма; спеціалізації «Освіта дорослих», «Андрагогіка», «Тьюторство».

Anishchenko Olena. On the question of the state and prospects of andragogy training in Ukraine

The author substantiates the expediency of professional training of andragogues in Ukraine. The domestic experience of training pedagogical staff in the field of adult education is analyzed. There are examples that demonstrate the success of the development of andragogical competence of teachers in formal and non-formal education. It is noted that the development of competencies of pedagogical staff in the field of adult education is carried out by the efforts of institutions of higher and postgraduate education, scientific institutions of the NAES of Ukraine, institutions of non-formal adult education, public and other organizations.

Key words: andragogue; teaching personnel for adult education; adult education; formal education; non-formal education; educational and professional program; specializations «Adult Education», «Andragogy», «Tutoring».

УДК: 37:378.011

BELANDO-MONTORO M.R.,
PhD., Senior Lecturer in Educational Theory and
Social Pedagogy of the Faculty of Education,
Complutense University of Madrid, Spain

NARANJO M.
PhD Student, Honorary collaborator at the
Department of Educational Studies Faculty of Education,
Complutense University of Madrid, Spain

**AN EXPERIENCE OF TEACHING INNOVATION
FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES AIMED AT IMPROVING THE
INCLUSION AND QUALITY OF LIFE OF OLDER PEOPLE**

This work is part of the Teaching Innovation Project «Social and civic competences, inclusion and quality of life of the elderly. A European collaboration in innovation» awarded in the annual call of the Vice-rectorate of Quality of the Complutense University of Madrid in Spain. The general objective of this project is to promote civic-social competences in students of the Master in Advanced Studies in Social Education aimed at promoting health education in older people in health crisis situations such as that caused by the COVID-19.

According to the State Association of Social Education and the General Council of Schools of Social Educators [2, p. 12], Social Education can be defined as a right of citizenship that is concretized in the recognition of a profession of pedagogical character, generating educational contexts and mediating and formative actions, which are the professional competence of the social educator, making possible:

- ▶ The incorporation of the subject of education into the diversity of social networks, understood as the development of sociability and social circulation.
- ▶ The cultural and social promotion, understood as the opening to new possibilities of the acquisition of cultural goods, that expand the educational, labor, leisure and social participation perspectives.

From the European Union, specifically in the Council Conclusions on combating the COVID-19 crisis in the field of education and training, of 26 June 2020 [7], one of the measures indicated to overcome the challenges presented is to offer specific professional development opportunities to teachers, trainers and other members of the teaching staff. Within this framework, the innovation project being carried out aims to train social education professionals to carry out socio-educational interventions with one of the most vulnerable groups in this pandemic, the elderly. It must be taken into account that the elderly represent more than 19% of the Spanish population [12] but, despite the significant demographic weight of this population group, little attention has been paid to it from the Spanish academic world [3]. Furthermore, the data from recent years from organizations such as the Statistical Office of the European Union (EUROSTAT) and the Institute for Older People and Social Services of Spain (IMSERSO), which reveal the low rates of participation of the adult population in training activities and the even lower rate of participation of older people in this type of process, are of concern.